

Emanuel Petrov

Boris Dežulović, *Summa atheologiae*: Nekoliko heretičkih rasprava o nemogućnosti Svemogućega

Koncem 2019. godine u izdanju izdavačke kuće Ex libris iz Rijeke objavljeno je djelo Borisa Dežulovića *Summa atheologije, Nekoliko heretičkih rasprava o nemogućnosti Svemogućega*. Riječ je o zbirci kolumni, koje se, prema gledištu autora, odnose na stanje Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj nakon osamostaljenja. Dežulović ih je pisao tijekom dvadesetak godina za domaće i strane dnevne tiskovine ili tjednike, od Slobodne Dalmacije i Novog Lista, preko Dnevnika i Novosti, sve do Globusa i Rivista Gregorianum. Predgovor potpisuje prof. dr. Claudio Battistelli, profesor s Papinskog sveučilišta Gregoriana, a pogovor fra Drago Bojić, bosanski franjevac, koji zbog vlastitog kritičkog pisanja, osobito o odnosu Crkve prema politici i nacionalizmu, nosi titulu svojevrsnog disidenta. Knjigu je autor posvetio prerano preminulom, novinaru, pjesniku i prijatelju Predragu Luciću, *optimistu među nevjernicima* (s. 12) - jedna-

ko poznatom po svojoj satiri i parodijama, te koji je uz Dežulovića i Viktora Ivančića jedan od pokretača lijevo orijentiranog satiričko političkog tjednika Feral Tribune.

Tekstove Borisa Dežulovića moguće je jednostavno odbaciti, s pravom ili ne, etiketirajući ih kao vulgarne, izrazito liberalne ili ljevičarske, a nerijetko nihilističke i jugonostalgičarske. I sam autor kao da se ponosi titulom heretika, koji bez dlake na jeziku svojim raspravama izvrgava ruglu osovinu Bog-Crkva-Domovina.

Ipak, nasuprot tome *Summa atheologije* može se promatrati i u smislu članka pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu br. 19 koji govori o *Oblicima i korijenima ateizma* i kaže: „Ateizam, osim toga, nerijetko nastaje iz silovitog protesta protiv zla u svijetu, ili iz toga što se nekim ljudskim dobrima neopravdano pripíše oznaka samog apsolutnog dobra, tako da onda ta ljudska dobra zauzmu mjesto koje pripada Bogu. I sama da-

našnja civilizacija može često otežati pristup k Bogu, ne iz same sebe, već ukoliko je suviše upletena u zemaljske stvari. Oni koji svojevrijedno nastoje udaljiti Boga od svoga srca te izbjeci religiozna pitanja, protiv diktata vlastite savjesti, nisu dakako bez krivnje. Ali ipak neku odgovornost za to snose često i sami vjernici. Ateizam naime promatran u cjelini, nije nešto izvorno, već proizlazi iz različitih uzroka. Među te uzroke treba ubrojiti također kritičku reakciju protiv religija, i to u nekim krajevima posebno protiv kršćanske religije. Zato ne malu ulogu za postanak tog ateizma mogu imati vjernici, ukoliko treba reći da oni zanemarivanjem vjerskog odgoja ili netočnim i pogrešnim izlaganjem nauke ili također nedostacima svoga religioznog, moralnog i socijalnog života, pravo lice Boga i religije prije zakrivaju nego otkrivaju.“ (GS 19). U tom kontekstu ne može se osporiti da je Dežulovićeva nakana zapravo svojim *poganim ustima* (usp. s. 85) razotkriti i staviti na kušnju političko, domoljubno, pa i crkveno licemjerje, koje se nekad zna tako lijepo skriviti i umotati u celofan Bog-Crkva-Domovina.

Dežulović ni u kom slučaju ne izbjegava religiozna pitanja. Naprotiv, njima se bavi od po-

kušaja tumačenja Božje riječi, preko Crkvenih dogmi, sve do tradicije i prakse. Neosporno je da autor pišući svoje rasprave daleko češće, makar i selektivno, poseže za odlomcima Svetoga Pisma, nego li prosječan katolik, a možda i student teologije. Kamo sreće kad bi svaki kršćanin u tolikoj mjeri bili zakupljen Riječju Božjom, umjesto da Biblija bude samo lijep ukras na vitrinama kršćanskih domova, ali jedino za skupljanje prašine.

Upravo iz ovog razloga autor ide korak dalje, i premda sam tvrdi da nije ateistički misionar, kao da dopušta svima koji ga smatraju bezvjernikom i heretikom, a da vjerojatno ni jedan njegov tekst nisu ozbiljno pročitali ili analizirali, njegove rasprave nazvati *Summa atheologiae*, aludirajući na suštu suprotnost jednom od najvećih djela kršćanske literature – *Summi theologiae* sv. Tome Aquinskog. On čak umjesto vlastitog životopisa i bilješke o piscu donosi krajnje negativan komentar na njegovo pisanje, koji potpisuje zagrebački nadbiskup, mons. Josip kardinal Bozanić (s. 597), želeći se i na taj način svrstati nasuprot Crkvi kao instituciji i proglasiti svojevrsnim ateistom, ako je ovdje uopće po srijedi ateizam!?

Koliko god se ipak Dežulovićeve rasprave na prvi pogled

predstavljale kao teze militantnog ateizma, ni u kom slučaju ne možemo ih jednostrano svrstati u protucrkvenu ili heretičnu literaturu. Naprotiv! Ukoliko čitatelj uspije zagrebat i ispod površnih dojmova, psovki, uvreda, otrovnog sarkazma i besmislenog blaćenja i kritiziranja, otvara mu se niz egzistencijalnih pitanja o vlastitom životu, vjeri i istinskom evanđeoskom svjedočenju na koje je pozvan, umjesto česte osrednjosti i pukog deklarativnog kršćanstva. K tome, na samim koricama knjige stoji autorova tvrdnja: „*Nisam ateistički misionar, i nemam ambiciju širiti svijetom nevjeru. Meni je samo stalo Hrvatima suziti vjeru.*“ Iščitavajući djelo moglo bi se preciznije definirati: ono što, prema autorovu mišljenju, Hrvati zovu vjerom. Jer, kako prenosi prof. Battistelli, Dežulovićeva je nakana smanjiti Hrvatima vjeru: „*Na veličinu tuš kabine. Dovoljno da budu čisti sami sa sobom, a da nema mjesta za Boga.*“ (str. 15). U tom je smislu potrebno zapaziti dvije činjenice.

Ponajprije, Krist govori svojim učenicima: „Da imate vjere koliko je zrno gorušičino, rekli biste ovom dudu: 'Iščupaj se s korijenom i presadi se u more!' I on bi vas poslušao.“ (Lk 17, 6). U usporedbi s ta-

kvom silovitošću vjere koja je veličine zrna gorušičina, vjera veličine tuš kabine ni u kom slučaju ne bi bila nemoćna i neznatna, naprotiv. S njim bi čovjek trebao biti čist u svom čovještvu. I to iskonski čist. Pri tom, istina, Dežulović nagoni vodu na mlin ateističkih i heretičkih rasprava, no samo prividno kako bi neistomišljenike napao njihovim argumentima, što je u nastavku razvidno. Naime, iskonski čist čovjek je Božje ljubljeno stvorenje, s jedne strane onakav kakav je stvoren u iskonu, prije prvog pada, a s druge strane onakav kakvim ga pere Kristov pashalni misterij i kakvim mu sakramentalni život Crkve, snagom Svetoga Duha omogućuje postati. U tom smislu je ključna riječ *moгуćnost*, što ima značiti da čovjek *može* postati čist, kako čini se autor i želi, ali *ne mora*. Ljudsko životno svjedočanstvo može i treba biti u suglasju s istinama vjere, ali ne mora i na žalost vrlo često ne samo da nije, nego im je dijametralno oprečno. Čovjek, dakle, može usprkos takvoj transcendentnoj mogućnosti ostati grešan, licemjer i farizej, pa makar se radilo o članu Crkve, ma kojeg staleža, protiv čega Dežulović u svojim raspravama, ipak, oštro ustaje. Pravo je pitanje ima li u takvoj farizejskoj i licemjernoj vje-

ri mjesta za Boga, ili je on samo postao sredstvo, analgetik i čepirupa, a čovjek sam sebi bog!?

S druge strane, na što konkretno autor misli kad tvrdi da u takvoj vjeri ne bi bilo mjesta za Boga, pojasnio je već prvim stranicama počevši od eseja pod naslovom *Ima li Boga?*, koji se sastoji od jedne jedine riječi: *Nema*. Ukoliko bismo ovu raspravu uzeli izolirano od ostatka knjige, ostali bismo prikraćeni za sasvim drugačiji horizont i nezaobilaznu perspektivu i katarzu od koje ne smije bježati ne samo vjernik na trajnom putu obraćenja nego i Crkva kao institucija u cjelini. Uzevši izolirano autorovu tvrdnju da nema Boga, ona se može poistovjetiti s recima Ps 14,1 i Ps 53,1 koji također donose istu tvrdnju, ali uz objašnjenje: „Bezumnik reče u srcu...“. Objašnjenje ovog Dežulovićevog eseja i kakvog konkretno boga nema donose stranice koje slijede, počevši već od *Molitve suprotiva mozgom*, gdje se osvrće na sasvim razumsko pitanje: zašto bi ateist poželio dar vjere i u konačnici uopće molio Boga da postane teist!? On ne dovodi u pitanje činjenicu da se dar vjere može izmoliti, nego nameće logično pitanje: zašto? Konačno, kako se onaj koji ne vjeruje u Boga uopće može moliti tom

istom Bogu? (s. 33). Kao ni na niz drugih pitanja autor nije dobio iskren i točan odgovor od onih koji su mu ga trebali dati. Umjesto toga daleko je lakše čovjekovu žeđ za Bogom pojiti strahom, nametati poput „čovjeka radi subote“ ili vlastitim quazi-autoriteto, te omalovažavanjem i nedoraslošću sugovornika, što, na žalost, ne možemo ocijeniti izoliranim slučajem.

S druge strane Einstein reče: „Znanost bez religije je hroma, a religija bez znanosti je slijepa.“ Kao što, dakle, ne stoji teza da inteligencija ili njen nedostatak vode ateizmu, jednako tako ni vjera ne smije biti slijepa. *Fides quaerens intellectum*, naglasili su odavno autoriteti poput Augustina i Anselma iz Canterburya u svom teološkom učenju. Slijedom navedenoga, Dežulović ustaje protiv priprostog, neukog i krajnje nedopuštenog podvaljivanja i pravdanja neznanja potrebom slijepa vjere, koja se hrani krutošću, što je nerijetko u suprotnosti sa zdravim razumom. U tom kontekstu, čak i prosječnom vjerniku, autorova tvrdnja da nema Boga uopće se ne čini heretična, budući da uistinu kršćani ne vjeruju u Boga *zakona, represije i straha*, koji čovjeka ponižava, podjarmljuje i slijepo vodi žednoga pre-

ko vode. Takvog Boga uistinu nema, premda ga se upravo takvim nerijetko blasfemično zna predstavljati iz usta ne samo običnih vjernika nego i s propovjedaonica, da bi se opravdalo vlastito neznanje, ali i bahatost i promašaje. Nasuprot tome Bog živi jest Bog ljubavi i odnosa, a kako ističe prof. Battistelli, *Summa atheologije* odaje upravo nešto duboko osobno između Dežulovića i njegovog Boga (s. 14), što je s druge strane opterećeno nizom prepreka koje autor u svojim raspravama poimence iznosi i koje uistinu vapi za preispitivanjem stavova te katarzom vjere hrvatskog naroda i Crkve.

Slijedom navedenog, nedopustivo je čovjeka koji naglas iznosi dvoumice i nedoumice, te propituje pitanja koja se zapravo ne mogu izbjeći i traži odgovore, pa makar to bilo i na Dežulovićev osebujan i prostački način, automatski deklarirati ateistom. Dežulović je kako sam svjedoči zahvaljujući babi Kati i nastojanju supruge, skupio sve sakramente što ih živ čovjek može sakupiti, i sve otada mirno čeka posljednje pomazanje (s. 586), ali ipak nije „praktični vjernik“. Pod istim podrazumijevamo ljude koji su redovito na misi, sv. sakramentima i životu Crkve. Sam veli da ga danas ni s puškom ne bi otjerali na misu

(s. 584). No, nije li takvih gotovo 70 % u našim župama? S koliko pastve župnik nema drugog kontakta osim možda božićnog blagoslova obitelji? Koliko krizmanika i prvopričesnika ostaje u praktičnoj vjeri nakon primljenih sakramenata? U što su se pretvorila slavlja ženidbe u našim župama, osim vrlo česte parade pijanstva i kiča? Može li se u konačnici sve one koji svetinjama na takav način pristupaju nazvati vjernicima? Ili se čini ispravnijim postaviti pitanje gdje smo zapravo pogriješili svi, počevši od roditelja i hrvatske-kršćanske obitelji kao kućne Crkve, preko župnoga pastora do čelnika Crkvenih, ali i državnih institucija? Dežulović, bez milosti, gotovo antologijski nabraja gdje!

Njegovi tekstovi, premda često idu u krajnost, sarkastično i ironično, promišljaju o teologiji, Bogu, Kristu, Blaženoj Djevici Mariji, Nečastivom, Crkvi, katoličkoj ekonomiji, seksu, ženama i pederima, kleru, Hrvatima i konačno o pravoslavnoj teologiji. U svakome od tih dvanaest poglavlja autor, često vrlo pakosno, želi razotkriti licemjerje, oholost, izopačenosti i nelogičnosti, nacionaliziranje, politiziranje i klerikalizam, od kojih, na žalost, osobna vjera nije cijepljena. Da stvar bude gora, ne-

rijetko su i Bog i vjera postali sluge uskih osobnih interesa, a iza gorljivog i smrtno ozbiljnog nastojanja obrane tradicijskih vjersko-domoljubnih vrijednosti zna se sakriti neznanje, glupost i istinske zablude, pa i kriminal. Spomenimo samo gromoglasne pozdrave s političkih pozornica: „Hrvatice i Hrvati, hvaljen Isus i Marija!“, iza kojih su se, na žalost, znale sakriti i milijunske pronevjere. Nije li uistinu zabrinjavajuća činjenica da se u društvu u kojem se gotovo 87% pučanstva deklarira kršćanima i u kojem Katolička Crkve uživa slobodu prisutnosti u javnom i političkom životu događaju tolika beščašća i sablazni!? Nepobitno je da farizejizam i manifestativni fundamentalizam, koji je Dežuloviću poseban trn u oku, *vodi netoleranciji ili nasilju*, kako to naglašava Frederic Lenoir, a prenosi dr. Drago Bojić u pogovoru djela (s. 591). Upravo zato Dežulović na gotovo 600 stranica antologijski popisuje i donosi suvremene apsurre hrvatskog društva i Crkve, nad kojima se u najmanju ruku treba kritički zamisliti.

Bilo kako bilo, da bi se otkrilo istinsko egzistencijalno pitanje, Dežulovićevim raspravama neophodno je pristupiti s Bultmannovskom metodom demitologizacije, pročišćavajući ih ponajprije od prostač-

kih psovki i huljenja, ironije i satire, koje jednostavno pripadaju njegovom stilu, namjerno i precizno provociraju i vrijeđaju, te su kako isti-če prof. Batistelli: „*nagazne mine za superficijalne čitače*“ (s. 21). Osim toga, njegove rasprave vrve karikiranjem, izrazito otrovnim sarkazmom, masnim humorom, cinizmom i banaliziranjem, koji su površnim pristupom tekstu kadri čitatelja ostaviti na sasvim nebitnim stvarima, premda autor cilja puno dublje, iako uvelike uživa ostaviti ga na površnosti u zabludi. Pogotovo ako se radi o nepokolebljivom Hrvatu – katoliku, koji ne dopušta da se o njegovom vjerovanju i vjerničkoj praksi kritički govori, propituje ili ukazuje na devijacije. Dežulovićevski kritično još više, jer kako rekosmo, ponajprije ostavlja dojam mržnje i neprijateljstva prema svemu što miriše na religiju, vjeru i Crkvu, premda je, kako zaključuje Drago Bojić u pogovoru, njegov Bog onaj koji se zapravo *smije ljudskoj gluposti* (s. 595). A glupost i svemir su beskonačni, premda ovo drugo nije sa sigurnošću utvrđeno, kako reče Einstein. Kad je riječ o vjernicima i vjerskim pitanjima glupost je višestruko pogubnija od bilo kojeg ateističkog manifesta. U tom smislu, neopravdano je reći da Dežulović

izvrgava ruglu vjeru i vjernike. On prezire licemjere i prevarante koji se izdaju za vjernike, a zapravo su obijeljeni grobovi i bezobzirni likovi poput bezdušnog suca iz Lukina evanđelja, koji se Boga nije bojao, a za ljude nije mario (usp. Lk 18, 2). Tek to su pravi ateisti.

U tom smislu *Summa atheologiae* itekako može pomoći u preispitivanju vlastite vjernosti i poslužiti joj kao konstruktivna kritika i poticaj osobnoj vjeri da bude neprestano budna i čista, slobodna od svake primjese fundamentalističke bezbožnosti i lažne pobožnosti te nepokolebljiva u osobnom i svjedočanskom za-

jedništvu sa živim Bogom i bližnjima. Dežulovićeve rasprave su stoga kao sjenke o kojima govori C. G. Jung. One govore o tipovima osoba i vjernika kakvi kao kršćani ne smijemo i ne želimo biti, premda nerijetko jesmo. Takve spoznaje su nam previše bolne i sramotne da bismo ih prihvatili. No, umjesto da ih potiskujemo ili projiciramo na druge koje osuđujemo i etiketiramo ateistima, daleko je bolje stvarno stanje temeljito preispitati, ispravno shvatiti i zakoračiti na put kršćanskog obraćenja. U protivnom, *kad Sin Čovječji dođe, hoće li naći vjere na zemlji?* (Lk 18, 8).